

ULISA: Uluslararası Çalışmalar Dergisi Journal of International Studies

Cilt 6, Sayı 1 - Volume 6, Number 1

Çağatay BALCI*

* Doktor Adayı; Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Bölümü, Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü, Milli Savunma Üniversitesi, Ankara, Türkiye; cgytbc@hotmail.com; ORCID: 0000-0001-6553-4888.

İran Kürt Siyasi Hareketinde Öncü Aktör Olarak İran Kürdistan Demokrat Partisi

Etnik-ayrılıkçı motivasyona sahip olan silahlı gruplar, ilgili etnik grubun ve kimliğin temsilciliği iddiası ile birlikte "koruyuculuk" ve alternatif bir "siyasal yapı inşacılığı" imajlarını da yansıtmaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda etnik-ayrılıkçı silahlı gruplar bu çeşitlilik içerisinde sürekli bir rekabet içerisinde bulunmakta; sahip oldukları ideolojik temel ve siyasal hedefin ilgili etnik grup açısından en ideal form olduğunu, ilgili etnik grubun "koruyuculuğu ve temsilciliği" adına yegane aktör olduklarını savunmaktadırlar. İran Kürt siyasi hareketi ve İran Kürdistan Demokrat Partisi (İKDP) söz konusu teorik çerçeve düzleminde ortaya konulan dinamiklerin önemli bir örneklem alanını temsil etmektedir. Bu çalışmada, İran Kürt siyasi hareketinde 1940'lı yıllardan itibaren öncülük konumuna sahip olan İKDP, tarihsel, ideolojik ve yapısal boyutları ile ele alınmakta ve betimleyici bir yaklaşımla sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İran, Kürt Siyasi Hareketi, İKDP, Öncü.

The Iranian Kurdistan Democratic Party as a Leading Actor in the Iranian Kurdish Political Movement

Armed groups with ethnic-separatist motivations try to reflect the images of "protectionism" and an alternative "political structure", along with the claim of representing the relevant ethnic group and identity. In this context, ethnic-separatist armed groups are in constant competition within this diversity; They argue that the ideological basis and political goal they have is the most ideal form for the relevant ethnic group, and that they are the only actor in the name of "protection and representation" of the relevant ethnic group. The Iranian Kurdish political movement and the Democratic Party of Iranian Kurdistan (DPIK) represent an important sample area of the dynamics revealed in the theoretical framework. In this study, the IKDP, which has been a pioneer in the Iranian Kurdish political movement since the 1940s, is discussed with its historical, ideological and structural dimensions and presented with a descriptive approach.

Keywords: Iran, Kurdish Political Movement, DPIK, Pioneer.

Araştırma Makalesi | Original Article

Atıf: *Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1 (2022), ss. 18-32.

Citation: *Ulisa: Journal of International Studies*, Vol 6, No 1 (2022), pp. 18-32.

Başvuru 15.05.2022 Received | Kabul 30.06.2022 Accepted

Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (ULİSA) tarafından yayınlanmaktadır.
Ulisa: Journal of International Studies is published by the Institute for International Relations and Strategic Studies (ULİSA).

E-ISSN:2602-3245 | <https://aybu.edu.tr/yulisa>

İran Kürt Siyasi Hareketinde Öncü Aktör Olarak İran Kürdistan Demokrat Partisi

1. Giriş

Etnik kimlik temelli siyasallaşma süreçleri ve siyasal hareketler, etnik kimlik formunun doğası ile çelişkili bir biçimde, homojenlikten uzak yapı ve bağlamları ortaya çıkarmaktadır. Etnik kimlik sıklıkla, dar aidiyet sınırları ve norm-değer alanlarının belirleyici etkisi ile özdeşleştirilirken etnik kimlik temelli siyasal hareketler ise farklılaşma ve çeşitlilik arz eden bir ekosistem oluşturmaktadır. Bu durum etnik kimlik temelli siyasal hareketlerin, ilgili etnik grubun hak ve çıkarlarının savunulması ve belirli siyasal hedeflere ulaşabilmesi adına kendilerini tek ve mutlak temsilciler olarak konumlandırma eğilimleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu hareketler, birbirleri arasında mevcut olan ideolojik veya fraksiyonel farklılıklar; etnik gruba özgü mevcut sorunların tespiti, çözümü ve gelişim yollarına ilişkin farklı tasavvurlarını “ideal” formlar olarak kabul ederek söz konusu çeşitliliği yaratmakta ve geliştirmektedirler.

Bu durum etnik kimlik temelli silahlı hareketler ve özellikle etnik-ayrılıkçı silahlı gruplar özelinde daha sık ve yoğun bir biçimde kendisini göstermektedir. Etnik-ayrılıkçı motivasyona sahip olan silahlı gruplar, ilgili etnik grubun ve kimliğin temsilciliği iddiasının yanı sıra “koruyuculuk” ve alternatif bir “siyasal yapı inşacılığı” imajlarını da yansıtmaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda etnik-ayrılıkçı silahlı gruplar bu çeşitlilik içerisinde sürekli bir rekabet içerisinde bulunmakta; sahip oldukları ideolojik temel ve siyasal hedefin ilgili etnik grup açısından en ideal form olduğunu, ilgili etnik grubun “koruyuculuğu ve temsilciliği” adına yegâne aktör olduklarını savunmaktadırlar. Bu çerçevede, etnik-ayrılıkçı silahlı gruplar arasında “öncülük” imajı ve konumunun elde edilmesi büyük bir önem taşımaktadır.

Etnik-ayrılıkçı silahlı gruplar bağlamında ise örgütsel öncülük büyük ölçüde kuruluşu ve faaliyetleri en eskiye dayanan yapılarla ilişkilendirilmektedir. Bu yapılar, ilgili etnik grubun ve kimliğin temsiliyet ve koruyuculuk iddialarını ilk kullanan gruplar olarak “öncülük” imajlarını doğal bir biçimde elde edebilmektedirler. Bunun ardından doğal ve tarihsel öncülük imajı doğrultusunda bütün bir etnik grubu “örgütsel sosyal taban” haline getirme arayışında bulunan söz konusu etnik-ayrılıkçı silahlı gruplar bu süreçte meydan okumalar ile karşılaşmaktadırlar. Bu meydan okumalar, öncülük imajına sahip olan silahlı gruba karşı farklı bir ideolojik veya fraksiyonel temele sahip olan yeni silahlı gruplar tarafından gerçekleştirilmekte; bu bağlamda doğal ve tarihsel imajına sahip olan silahlı grup diğer etnik-ayrılıkçı silahlı grupların örgütsel kimlik inşasında “doğal öteki veya karşıt” haline gelerek dikotomik ve varoluşsal bir etki göstermektedirler. Bu durum doğal ve tarihsel öncülük imajına sahip olan etnik-ayrılıkçı silahlı grubun bu imajı koruması ve yeniden üretmesi adına söz konusu meydan okumalara karşı koyma yönünde eğilim göstermesini beraberinde getirmektedir. Bunun sonucunda söz konusu silahlı gruplar, doğal ve tarihsel öncülük, koruyuculuk ve temsiliyet imajlarını sabit unsurlar olarak değerlendirerek örgütsel yapı, strateji ve taktik düzeylerinde bir takım değişim ve dönüşümler gösterebilmektedirler.

İran Kürt siyasi hareketi ve İran Kürdistan Demokrat Partisi (İKDP) söz konusu teorik çerçeve düzleminde ortaya konulan dinamiklerin önemli bir örneklem alanını temsil etmektedir. Yaklaşık yüz yıllık bir geçmişe sahip olan İran Kürt siyasi hareketi tarihsel süreç içerisinde pek çok farklı aşamalar kaydederek çeşitli dinamiklerin hâkim olduğu bir yapı kazanmıştır. Bu süreçte ortaya çıkan sosyolojik dönüşümler, ideolojik akımların etkileri ve örgütsel çeşitlilik ve farklılıklar İran Kürt siyasi hareketinin karakteristiğini şekillendirmiştir. Bu çerçevede, İKDP, söz konusu süreçlerde öncülük konumuna sahip olmuş; 1940’lı yıllardan itibaren İran Kürt siyasi hareketine yön veren ana aktör haline gelmiştir. İran İslam Devrimi öncesinde ve sonrasında bu niteliğini

sürdürme arayışında bulunan İKDP, bu periyotlarda gerçekleştirdiği yapısal ve ideolojik dönüşümler ile öncülük konumunu korumaya; İran Kürt siyasi hareketinde etkin olan diğer silahlı gruplar ile rekabette ön plana geçmeyi amaçlamıştır.

Bu çerçevede, çalışma kapsamında İran Kürt siyasi hareketi tarihsel süreç perspektifinden incelenmekte; tarihsel gelişim sürecinde etkili olan ana olay, olgu ve hareketler açıklanmaktadır. Bunun ardından, İran Kürt siyasi hareketinde 1940'lı yıllardan itibaren öncülük konumuna sahip olan İKDP, tarihsel, ideolojik ve yapısal boyutları ile ele alınmakta ve betimleyici bir yaklaşımla sunulmaktadır. Bu kapsamda yaklaşık 80 yıllık bir geçmişe sahip olan örgütün yaşadığı dönüşüm süreçleri ve kritik dönemler açıklanmakta, bu süreçlerde ortaya konan refleksler ile örgütsel öncülük konumunun ve örgütsel varlığın korunmasına yönelik ikili çabalar ortaya konmaya çalışılmaktadır.

2. İran'da Kürt Siyasi Hareketinin Gelişimi

İran'da, etnik grupların siyasallaşma ve siyasal şiddete yönelim süreçleri birtakım ortak paydalara sahip olmakla birlikte büyük farklılık noktaları da barındırmıştır. Bu durum, her etnik grubun kendine özgü kültürel ve sosyopolitik şartları ile açıklanabilmektedir. Yaşam tarzlarından ekonomik faaliyetlerin biçimine kadar geniş kapsamdaki farklı parametreler, bu şartların temellerine işaret etmektedir. Bu bağlamda etnik grupların siyasallaşma ve siyasal şiddete yönelim süreçlerinin açıklanması, öncelikle bu parametreler ışığında bir incelemeyi gerekli kılmaktadır. Bu nedenle İran Kürt siyasi hareketinde siyasal şiddet yönelimini ortaya çıkaran koşulların açıklanması, öncelikle tarihsel süreç temelinde bu hareketin gelişimine etki eden dinamiklerin açıklanması ile gerçekleştirilebilmektedir. Söz konusu dinamiklerin açıklanmasının ardından ise siyasi hareketin ve siyasal şiddetin öznesi ve uygulayıcıları olan grupların incelenmesi, bütünsel bir görünüme ulaşmayı mümkün kılmaktadır.

Bu çerçevede İran Kürt siyasi hareketinin tarihsel süreç analizinde ilk dönemi, modern ulus- devlet adımlarının henüz ortaya çıkmadığı modern dönem öncesi oluşturmaktadır. Modern dönem öncesi İran'da, merkezî otoritenin zayıf olduğu ve etnik grupların özerk olarak adlandırılabilir bir idari formda yaşamlarını sürdürdükleri genel bir siyasi yapı söz konusu olmuştur. 20. yüzyılın başlarına kadar İran'ın batı bölgesinde yaşayan, temel ekonomik faaliyetleri tarım ve hayvancılığa dayanan, kırsal yaşam pratiklerinin yoğun olduğu, aşiret yapılarının güçlü bir varlık gösterdiği Kürt halkının yaşam ve gelişim çizgisi; İran'ın gelişim çizgisi ile paralellik göstermiştir. Kolektivizmin son derece güçlü olduğu, kültüre yönelik katı bir muhafazakâr tutuma sahip olunan ve aşiret reisleri ile din adamlarının toplumsal liderlik veya kanaat önderliği konumuna sahip olduğu Kürt halkı açısından, etnik bilincin varlığı iki temele dayanmıştır (Veli, 2005, s. 110). Kültürel ekoloji temelli doğa-toplum ilişkisi, dayanışma-ortaklık ve farklılaşma-ayrışma süreçleri; Türk, Fars ve Arap halklarına komşu şekilde yaşayan İran Kürt halkının etnik kimlik bilincini geliştirmiş ve pekiştirmiştir (Veli, 2005, s. 86-102). Fakat İran Kürt etnik kimliğinin siyasallaşma süreci ancak 19. yüzyılın sonlarında yaşanan gelişmeler ile başlamıştır. 1880 yılında, Osmanlı İmparatorluğu ve Kaçar Hanedanlığı'nın hükmettiği İran'da baş gösteren Şeyh Ubeydullah İsyanı, İran Kürt etnik kimliğinin siyasallaşma evresine geçişinin de ilk işaretini vermiştir. Nakşibendi tarikatına mensup bir dinî figür olan Şeyh Ubeydullah Nehri, Kürt kimliği temelinde otonom bir idari yapı hedefiyle bir hareket başlatmıştır. Bu hareket, harekete liderlik eden aktörün dinî bir kişilik olması sebebiyle dinî motivasyonlu bir hareket olarak görülebilecek olmasına karşın hareket boyunca öne sürülen söylemler ve hedefler, bu hareketin esasen etnik kimlik temelli olduğunu göstermektedir. Vali'ye göre Şeyh Ubeydullah Hareketi, İran Kürt etnik kimliğinin en önemli bileşeni olan din etkisi ile etnik kimliğin siyasallaşması arasındaki bağı ortaya koymuştur. Bu durum, İran Kürt etnik kimliğinin siyasallaşma sürecinde kendisini sıkça gösterecek olan dinî kişiliklerin öncülüğünün de ilk göstergelerinden biri olmuştur (Vali, 2011, s. 1).

Şeyh Ubeydullah Hareketi'nin ardından, 20. yüzyılın başında İran'da yaşanan Anayasa Devrimi, tüm İran siyasi iklimini etkilediği gibi İran Kürt etnik kimliğinin siyasallaşma evresinde bir ilerlemeyi de ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde, modernleşmeye geçişin ilk adımları olan anayasa hareketleri, Kürt etnik kimlik bilincinde bir dönüşüm yaratmıştır. Modernizmin ilk adımlarını temsil eden bu hareketler; dinî kişilikler, aşiret liderleri ve Kürt entelektüeller tarafından Kürt etnik kimliğine, değerlerine ve yaşam tarzına yönelebilecek bir tehdit fakat aynı zamanda Kürt halkının kendi kültürüne ve kimliğine bağlı bir şekilde daha otonom, daha gelişmiş ve refah düzeyi yüksek bir yaşama ulaşmaya yönelik bir düşünsel altyapı olarak algılanmıştır (Vali, 2011, s. 4-6). Bu altyapı, 1. Dünya Savaşı döneminde İran'da oluşan otorite boşluğunun yarattığı ortamda Simko Ayaklanması ile somutlaşmıştır.

Simko adı ile bilinen İsmail Şikak Ağa, İran'ın Urmiye ve Selmas bölgelerinde etkinlik sahibi olan bir aşiret lideri olarak İran Kürt etnik kimliğinin siyasallaşmasında ve etnik siyasal şiddetin ilk defa somut biçimde ortaya konmasında bir sembol olarak kabul edilmektedir. Simko, 1. Dünya Savaşı yıllarında, İran'da aşiretinin hâkimiyeti altında bulunan bölgelerde, bölgenin içinde bulunduğu karmaşıklığın da etkisiyle bir ayaklanma başlatmıştır. Bu ayaklanma kısa süre içerisinde Maku, Hoy, Serdeşt ve Bukan bölgelerinin ele geçirilmesini sağlamış ve İran'ın batısının büyük bölümü Simko önderliğindeki ayaklanmacı güçlerin denetimine geçmiştir (Koochi-Kamali, 2003, s. 74). Simko, Şeyh Ubeydullah Hareketi'nin ve Anayasa Devrimi döneminde Kürt entelektüellerin inşa ettiği milliyetçi ve ilerlemeci düşünsel altyapı temelinde sahip olduğu motivasyonu, 1920'nin başlarında açığa çıkarmaya başlamıştır (Koochi-Kamali, 2003, s. 78). Kontrol altında tuttuğu bölgelerde *Roj i Kurd* isimli bir gazete çıkarılmasına öncülük eden Simko, bu bağlamda İran Kürt etnik kimliğinin siyasallaşma evresindeki en somut adımı ortaya koymuştur. *Roj i Kurd* gazetesinde ön plana çıkarılan Kürt etnik kimliği, Kürdistan ve ana vatan anlatısı, bağımsız bir Kürt devleti için siyasal şiddet çağrısı; Simko Ayaklanması'nın, etnik kimliğin siyasallaşması ve siyasal şiddete yönelimin ilk somut örneği olduğunu göstermektedir. Şeyh Ubeydullah'ın dinî kişilik ve Simko'nun aşiret liderliği konumu, İran Kürt etnik siyasi hareketinde dinî ve feodal figürlerin etkisini göstermiştir. Bir diğer etkin aktör grubu olan entelektüeller ise Şah Rıza Pehlevi Dönemi ile birlikte öncülük konumunu ellerinde bulundurmıştır.

İran'da iktidarı 1925 yılında ele geçiren Şah Rıza Pehlevi yönetimi ile birlikte hem İran açısından hem de İran Kürt etnik siyasi hareketi açısından yeni bir dönem başlamıştır. Şah Rıza Pehlevi'nin İran'da modernizm temelinde bir ulus-devlet inşası politikası uygulamasıyla birlikte İran Kürt etnik siyasi hareketi, ilk olarak Simko Ayaklanması'nın şiddetle bastırılması ile bir darbe almıştır. Bu darbe, Simko Ayaklanması'nın ilk etnik siyasal şiddet hareketi olarak bir tarihsel anlatıya dönüşme sürecini başlatmıştır. Şah Rıza Pehlevi Dönemi'nde İran'da uygulanan katı modernist, sekülerist toplumsal reformlar; Kürt etnik siyasi hareketi tarafından tıpkı Anayasa Devrimi sürecinde olduğu gibi bir tehdit ve aynı zamanda bir düşünsel atılım fırsatı olarak değerlendirilmiştir. Fakat bu süreçte bir farklılık olarak kendisini gösteren ve homojen bir toplumsal yapı meydana getirme hedefiyle etnik kimliklerin baskılanması yönündeki adımlar, bu sürecin daha çok tehdit niteliği ile algılanmasına neden olmuştur. Bu algı ise doğal bir biçimde savunmacı bir refleksi doğurmuştur. Böylece İran'da Kürt etnik kimliğinin siyasallaşma evresindeki son aşama başlamış; 1942 yılında, Mahabad şehrinde Komele Jiyani Kürdistan (KJK, Kürdistan Uyanış Topluluğu) grubunun oluşturulması ve Niştiman isimli yayın organı, İran Kürt etnik siyasi hareketinde bir dönüm noktası olmuştur (Ahmedi, 2018, s. 210). KJK, Kürt etnik kimliğinin siyasallaşma sürecinin tamamlanmasını sağladığı gibi aynı zamanda din adamları ve aşiret liderleri ile birlikte entelektüellerin de bu sürece öncülük etmesi açısından bir yenilik doğurmuştur (Vali, 2011, s. 20). Özellikle Niştiman'da yer alan Kürt dili, Kürt kültürü ve kimliği ile bağımsız bir Kürt cumhuriyeti fikri, etnik kimliğin bir siyasal/ideolojik olgu hâline geldiğini açık biçimde ortaya koymuştur (Vali, 2011, s. 21).

KJK, 1945 yılında bir yapısal dönüşüm yaşayarak İran Kürdistan Demokrat Partisi ismini almış ve bu gelişme, İran Kürt etnik siyasi hareketinde kritik bir sürecin başlangıcını temsil etmiştir (Vali, 2011, s. 25). İKDP, İran Kürtleri özelinde ilk sistematik örgütlenmeye ve programa sahip yapı olarak siyasi hareketlere öncülük eder konuma gelmiş; İran Kürt siyasi hareketini, Sovyetler Birliği

ve Mustafa Barzani'nin de desteği ile Mahabad Cumhuriyeti'nin ilanına götüren bir süreci yaratmıştır (Eagleton, 1989). Bu dinamikler doğrultusunda, Kürt siyasi hareketi içerisinde önemli bir aktör olan Kadı Muhammed öncülüğünde İKDP'ye bağlı silahlı güçler aracılığıyla gerçekleştirilen ayaklanma sonucunda, Mahabad şehrinde ilan edilen bağımsız Kürt cumhuriyeti, İran Kürt siyasi hareketinin en önemli kazanımı olmuştur (O'Ballance, 1996, s. 25-26). Mahabad Cumhuriyeti, etnik siyasal şiddet hareketlerinde sıkça kendisini gösteren siyasal şiddet-ayaklanma-bağımsızlık/özerklik silsilesinin dışında bir süreç olarak gelişmiş; bu süreç, ilerleyen dönemde tersine bir silsileye dönüşmüştür. Mahabad Cumhuriyeti döneminde elde edilen siyasi ve idari tecrübeler ile Peşmerge ismiyle anılan silahlı kuvvet yapılarının oluşturulması gibi uygulamalar, İran Kürt siyasi hareketinde bir kolektif bellek ögesi ve bir kolektif anlatı yaratmıştır.

İran'da merkezî otoritenin 1947 yılından itibaren yeniden hâkim olmaya başlaması, Mahabad Cumhuriyeti'nin yıkılması ve 1950'li yılların başlarından itibaren, Muhammed Rıza Pehlevi iktidarı ile birlikte yaşanan toplumsal, siyasal ve sosyoekonomik değişimler ile bölgesel ve küresel şartların etkisi, İran Kürt etnik siyasi hareketinin yeni bir aşamaya geçişini sağlamıştır. Muhammed Rıza Pehlevi iktidarı ile birlikte siyasal alanda yaşanan sert otoriter iklim, monarşinin baskın bir biçimde ve Fars milliyetçiliğini esas alan katı yaklaşımı ile gerçekleştirdiği uygulamalar, etnik gruplarda ciddi hoşnutsuzluklar meydana getirmiştir. (Saleh, 2013, s. 85-86). Bu dönemde, Mahabad Cumhuriyeti'nin yıkılmasının ardından yapısı ciddi anlamda sarsılan İKDP örgütü, yeraltı örgütlenmesi ile faaliyetlerine yoğunlaşmış ve *Kürdistan* gazetesi yayını ile bu süreçte yeniden aktif hâle gelme çabası gözlemlenmiştir (Vali, 2011, s. 83). 1960'lı yıllar İran Kürt siyasi hareketi içerisinde sağ ve sol yönelimler arasında derin bir ihtilafın oluşmasına yol açmıştır (Vali, 2020, s. 50). Dönemin uluslararası sosyopolitik atmosferinde önemli bir etkiye sahip olan sol ideoloji, sol hareketler ve etnik-ayrılıkçı hareketler İran Kürt siyasi hareketini de etkilemiş; İKDP programı, bu etkilerle revize edilirken sol/Maoist bir eğilime sahip olan İran Kürdistan Devrimci Emekçiler Örgütü (Komele), yine 1960'lı yılların oluşturduğu siyasal iklimde kurulmuştur (Koohi-Kamali, 2003, s. 165). Bu gelişmeler, İran Kürt siyasi hareketinin; ideolojilerle etkileşime girdiği ve evrensel değerler ile normlar, self-determinasyon hakkı veya sınıfsallık gibi ögelerin ön plana çıkarıldığı bir evreye geçişini sağlamıştır (Vali, 2020, s. 147- 148). 1970'li yıllarda ülkenin içinde bulunduğu toplumsal ve iktisadi durumun da etkisiyle oluşmaya başlayan devrim ortamı; toprak reformunun yarattığı sınıfsal travmalar, iktisadi buhran ve sosyopolitik hoşnutsuzluklar İKDP ve Komele'nin prestij kazanmasını sağlamış; bu örgütlerin, şiddet eylemlerini de yoğunlaştırmasına yol açmıştır.

1979 yılında İslam Devrimi'nin başarıya ulaşması, bu süreçte Devrim'in başarıya ulaşmasına katkı sağlayan ve Şah karşıtları safında yer alan Kürt etnik siyasi örgütlerinde olumlu bir beklenti durumu oluşturmuştur. Bu durum, yeni siyasal sistemde İran Kürt siyasi hareketinin ana hedefi olan özerklik ve etnik kimlik haklarının mutlak biçimde tanınmasına dair bir fırsat zemini algısına dayanmıştır (Ahmedi, 2018, s. 212-213). Fakat kısa bir süre içerisinde, İslam Devrimi liderleri ve Kürt siyasi hareketinin temsilcileri arasındaki görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmış; İslam Cumhuriyeti, Senendec başta olmak üzere İKDP ve Komele militanlarının yoğunlaştığı bölgelere sert müdahalelerde bulunmuş ve bu müdahalelerde sivil halk da zarar görmüştür (Yıldız ve Taysi, 2007, s. 42). Bu gelişmeleri devlet terörü olarak tanımlayan örgütler, şiddet eylemlerine ve örgütlenmeye yeniden hız vermiş ve İslam Cumhuriyeti karşıtlığı pozisyonuna yerleşmişlerdir (Ahmedi, 2018, s. 213-214). Bu durum özellikle İran-İrak Savaşı döneminde etkilerini göstermiş ve İKDP ile Komele, İran güvenlik güçleriyle pek çok çatışmaya girmiştir. 1980'li ve 1990'lı yıllar boyunca İran içerisinde şiddet eylemleri gerçekleştiren örgütler, aynı yıllarda özellikle Avrupa ülkelerinde siyasi çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Bu süreçlerde özellikle Fransa, İran Kürt siyasi örgütlerinin yapılanma alanlarının başında gelmiştir.

2000'li yıllar ile birlikte örgütsel yapılarda ortaya çıkan dönüşümler, parti kongreleri gibi yenilikler ve atılımlar, İran Kürt etnik siyasi hareketini de yeni bir safhaya taşımıştır. Bu dönemde İKDP ve Komele bünyesinde ayrılmalar ortaya çıkmış ve yeni yapılar kendisini göstermiştir. Ayrıca İran etnik siyasi hareketini temsil eden farklı grupların (Türk, Kürt, Arap, Beluç) iş birliği çabaları da yine bu dönemde kendisini göstermiştir. Böylelikle Kürt örgütleri bir yandan silahlı faaliyetlerine ve şiddet eylemlerine devam ederken diğer yandan siyasi çalışmalarına ve

faaliyetlerine de yoğunluk vermiştir. Diğer yandan, 2000'li yılların başında PKK'nın İran kolu olan PJAK'ın kurulması İran Kürt siyasi hareketinde yeni bir örgütün ve ideolojik yönelimin ortaya çıkışına işaret etmiştir. Bu durum İKDP ve Komele örgütlerine yönelik ciddi bir meydan okuma olarak kendisini göstermiş; örgütler arası mücadele İran Kürt siyasi hareketine yön veren ana karakteristik olmaya devam etmiştir.

3. İran Kürdistan Demokrat Partisi

3.1. Kuruluş ve Tarihçe

İran Kürdistan Demokrat Partisi (İKDP), tarihsel düzeyde ele alındığında, İran Kürt etnik siyasi hareketinde hem şiddet dışı hareketin hem de etnik siyasal şiddetin öncüsü konumunda bulunmuştur. 1942 yılında kurulan Komele Jiyani Kurdistan (KJK) topluluğu, İKDP'nin kuruluşunda ilk adımı temsil etmiştir (Sharifi, 2014, s. 44). KJK o dönemde daha çok etnik milliyetçi bilince sahip olan entelektüellerin ve öğrencilerin girişimleriyle oluşturulmuş; bu hareket, İran'da Kürt etnik bilincinin siyasallaşma aşamasının tamamlanmasına ve etnik kimliğin bir siyasal olgu olarak şekillenmesine zemin oluşturmuştur. Bu zemin, 1945 yılında KJK'nın bir siyasi örgüt formuna dönüşerek İKDP'nin kuruluşu ile işlevini tamamlamıştır (Sharifi, 2014, s. 44).

1945 yılında İKDP öncülüğünde ilan edilen Mahabad Cumhuriyeti, İran Kürt etnik siyasi hareketinde ciddi bir kırılma aşamasını ifade ettiği gibi aynı zamanda İKDP'nin örgütsel olarak kazandığı tecrübeye ve öncülük imajının temellerine de işaret etmektedir. Bu tecrübe; İKDP'nin siyasi, ekonomik ve askerî anlamda elde ettiği yönetsel edimlerin, örgütün ilerleyen yıllarda daha geniş bir siyasi vizyon kazanımına ulaşımında etkili olmasını sağlamıştır (Vali, 2011, s. 60- 63). Mahabad Cumhuriyeti, aynı zamanda İKDP açısından İran Kürtlerinin tamamına hitap edebilecek olan bir kolektif anlatı yaratmıştır. Bu durum, İKDP'nin "Mahabad başarısı"nı, "yeniden erişilmesi gereken ve erişilebilecek olan hedef" olarak sunmasına olanak sağlamıştır.

1947 yılında Mahabad Cumhuriyeti'nin yıkılması ve İKDP kadrosunun aldığı büyük darbe, örgütün bir süre belirsizlik içinde kalmasına yol açmıştır. Bu belirsizlik, büyük oranda dönemin İran solunda öncü konumda olan Tudeh Partisi ile iş birliği yapılarak giderilmeye çalışılmıştır (Masarat, 2016, s. 4-5). Özellikle 1950'li yılların başlarına kadar İKDP kadrosunda yer alıp İran'da yaşamını sürdüren pek çok üye, Tudeh bünyesinde faaliyet göstermeye başlamıştır. İKDP'nin bu dönemde bir örgütsel yapıdan mahrum olması bu durumun pekişmesine; İKDP'nin, Tudeh'in bir bileşeni veya organı niteliğinde bir görünüm sunmasına yol açmıştır. Bu durum ise İKDP içerisinde birtakım hoşnutsuzlukların oluşmasına sebep olmuştur (Vali, 2020, s. 78).

İKDP'nin Tudeh Partisinin bir organı şeklindeki görünümünden rahatsızlık duyan grup, 1955 yılında Ahmet Tevfik liderliğinde yeniden yapılanma dönemini başlatmıştır (Monazzami, 2011, s. 39). Bu süreçte Irak'taki Barzani Hareketi'nden önemli ölçüde destek alan Tevfik, İKDP'nin daha geleneksel sağ çizgiyi benimsemesini sağlamış ve İKDP, Barzani Hareketi'nin İran kolu görünümünü sunmaya başlamıştır (Vali, 2020, s. 80). Fakat 1960 yılından itibaren İKDP içerisinde Tevfik'in liderliği ile örgütün genel anlayışı ve stratejisi sorgulanmaya başlanmıştır. Özellikle 1964 yılında Süleyman Muini, Muhammed Emin Seraji ve Kerim Hüssami'nin öncülük ettiği "Devrimci Komite" isimli örgüt içi bir fraksiyon; örgütün, silahlı mücadeleyi ana stratejik bileşenlerinden biri olarak kabul etmesi konusunda büyük bir iddia ile ortaya çıkmıştır (Vali, 2020, s. 103-114). 1960'lı yılların uluslararası ortamında etkili olan sol dalga ve silahlı mücadele konseptinin bir yansıması olan bu süreç, Tevfik tarafından örgüt içindeki konumuna yönelik bir tehlike olarak değerlendirilmiş ve Tevfik, Devrimci Komite fraksiyonu ile çatışmaya girmek yerine silahlı mücadeleyi, örgütün ana prensipleri arasına yerleştirmiştir (Vali, 2020, s. 91-100). 1965 yılından itibaren silahlı faaliyetlerini yoğunlaştıran İKDP içerisinde, örgütün Barzani Hareketi'nin bir uzantısı şeklinde bir görünüme sahip olması, örgütsel bağımsızlık arayışına yol açmıştır. Örgütün kendi prensipleri, yapısı ve anlayışı doğrultusunda, herhangi bir hareketten destek almaksızın

varlığını sürdürmesi gerektiğine inanan örgüt içi gruplar, süreç içerisinde Tevfik'in liderliğine açıkça meydan okumaya başlamıştır. Bu durum, örgütün 1973 yılındaki 3. kongresine giden süreci başlatmıştır.

İKDP'nin 3. kongresi, örgüt açısından bir dönüm noktası niteliğine sahip olmuştur. Irak'ın kuzeyinde gerçekleştirilen kongrede Abdurrahman Kasımlı, örgütün yeni lideri olarak seçilmiştir. Kasımlı'nun liderliği ile birlikte İKDP, tam anlamıyla bir yeniden yapılanma sürecini yaşamıştır. Bu süreçte ideoloji, anlayış, amaç ve yöntem bağlamında radikal değişimler yaşamış; örgüt uzun yıllar boyunca sahip olamadığı birliği tesis ederek bir örgütsel kimliğe kavuşmuştur (Ahmadzadeh ve Stansfield, 2010, s. 16). Kasımlı liderliğinde, Şah'a karşı mücadelenin ana aktörleri olan Marksist ve İslamcı gruplarla birlikte ittifak içerisinde faaliyet yürüten İKDP, 1979 yılında Devrim'in başarıya ulaşmasının ardından ilk defa amaçlarının uygulama aşamasına geçebileceğini öngörmüştür. Bu dönemde İKDP, ana örgütsel amaçları olan özerklik, etnik kimlik haklarının tesisi gibi bir dizi hedefin Ayetullah Humeyni önderliğindeki yeni siyasal sistemde oluşturulabileceği beklentisi ile Devrim'in önder kadroları ve temsilcileri ile görüşmelere başlamıştır. Fakat 1979-1980 yılları arasında gerçekleşen ve zaman zaman akamete uğrayan görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu görüşmelerde İslam Cumhuriyeti temsilcileri, İKDP'nin siyasal taleplerini "kabul edilemez" ve ülkenin siyasal ve toprak bütünlüğüne tehdit olabilecek talepler olarak görmüş; dahası, İslam Cumhuriyeti'nin önderi Ayetullah Humeyni, İKDP'yi İslam Cumhuriyeti'nin düşmanı olarak tanımlamıştır. İKDP ise pek çok şehirde ordu ve polis merkezlerini üyeleri aracılığıyla ele geçirmiş ve bir ayaklanma süreci başlatmaya hazır bir konumda bulunmuştur.

1979-1980 döneminde gerçekleştirilen görüşmeler süresince, İslam Cumhuriyeti tarafından İKDP'nin kontrol altında tuttuğu bölgelere yönelik askerî müdahaleler, görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasını ve bu müdahalelerin daha şiddetli bir düzeye çıkmasını beraberinde getirmiştir (Koohi-Kamali, 2003, s. 144). Bunun sonucunda İKDP başta olmak üzere diğer silahlı örgütlerin de etkin olduğu Senendec, Merivan ve Sakkiz bölgelerine yoğun bir askerî müdahale dönemi kendisini göstermiştir (Koohi-Kamali, 2003, s. 145-147). Bu yoğun askerî müdahaleler, İran-İrak Savaşı ve Irak'ın; İKDP'ye, İran'a karşı destek sağlama çabası neticesinde daha şiddetli bir hâl almıştır. Bu dönemde İKDP; militan kadrosunda büyük bir kayıp vermiş, yönetici kadrosu ise İran'ı terk etmek zorunda kalmıştır.

Bu dönemde Avrupa ve Irak'ın kuzeyinde siyasi ve askerî faaliyetlerini devam ettiren İKDP, silahlı mücadele kapasitesini büyük oranda kaybetmesiyle birlikte daha çok siyasi faaliyetlere yoğunlaşmıştır (Milburn, 2017, s. 2). Örgüt içerisinde bu durumun aşılması adına yaşanan ideolojik tartışmalar sonucunda, 1988 yılında örgüt içerisinde "İKDP-Devrimci Liderlik" ismiyle bir fraksiyon oluşturulmuş; örgütün merkez kadrosunda yer alan isimlerden bir kısmı, bu fraksiyon bünyesinde örgütten ayrılmıştır (Ahmadzadeh ve Stansfield, 2010, s. 20). Fakat İKDP- Devrimci Liderlik fraksiyonu, İKDP karşısında bir varlık ve etkinlik gösteremeyerek kısa zaman içinde pasifize olmuştur.

1989 yılı İKDP açısından, örgütsel tarih bağlamında en önemli kırılma noktalarından biri olmuştur. Aralık 1988'de Viyana'da İKDP temsilcileri ve İranlı yetkililer arasında başlatılan müzakere süreci Temmuz 1989'da Viyana'da gerçekleştirilen görüşmeler sırasında İKDP Lideri Kasımlı suikast sonucu öldürülmesi ile sona ermiştir. Bu suikast, İKDP için bir dönemin sona erdiğine işaret etmiş ve bunun ardından örgüt yeni bir belirsizlik sürecine girmiştir. Kasımlı'nun suikast sonucunda hayatını kaybetmesi ile İKDP'nin liderlik konumunda oluşan boşluk, kısa zaman içerisinde doldurulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda örgütün etkili merkez komite üyelerinden ve aynı zamanda Tahran sorumlusu olan Sadık Şerefkendi, İKDP'nin yeni lideri olarak seçilmiştir. Şerefkendi, Kasımlı'nun ardından İKDP'nin faaliyetlerine devam etmesini sağlamaya çalışmış ve bunu daha çok Avrupa'da sürdürmüştür. Eylül 1992'de, Şerefkendi ve dört arkadaşı Berlin Mykonos adlı restoranda suikasta uğramış ve hayatlarını kaybetmiştir. Bu kayıp, Kasımlı sonrası geçiş dönemi yaşayan İKDP'nin kısa bir zaman içerisinde aldığı ikinci darbe olmuştur.

İKDP, kısa süre içerisinde liderlik boyutunda aldığı iki büyük darbe sonucunda kısmi olarak bir pasifizasyon dönemine girmiştir. 1993 yılında liderliğe seçilen Mustafa Hicri, örgütün başında en uzun süre kalan lider olarak varlığını sürdürmektedir. Hicri liderliğinde İKDP; 1990'lı yılları, silahlı mücadele stratejisini askıya alarak geçirmiştir. Silahlı faaliyetlerini askıya alan İKDP; bu dönemde, Avrupa'daki siyasi faaliyetlere ve aynı zamanda İran içerisinde ise propaganda ve sivil toplum faaliyetlerine odaklanmıştır.

1998 yılında İKDP içerisinde, örgüt liderinin Mahabad kökenli olması gerektiği yönünde bir iddia ve itiraz ile ortaya çıkan Rıza Mahabadiyan, bir ayrışma ortamının fikrî zeminini oluşturmaya başlamıştır (Masarat, 2016, s. 5-6). Bu zemin, örgütün silahlı mücadele konusundaki pasif tavrı başta olmak üzere bir dizi itiraz ile birleşerek bir kopuş sürecini başlatmıştır. Bu süreç, 2006 yılında Mahabadiyan ve Halid Azizi öncülüğünde Kürdistan Demokrat Partisi-İran (KDP-İ) ismiyle yeni bir örgütün kurulması ile sonuçlanmıştır. Bugün itibarıyla İKDP ve KDP-İ, KJK ve Mahabad Cumhuriyeti geleneğinin esas temsilcisi olma iddiasına sahiptir (Masarat, 2016, s. 5-6).

2016 yılı, İKDP açısından büyük bir değişim sürecini başlatmıştır. Bu süreç, örgütün Lideri Hicri tarafından yapılan "silahlı mücadeleye dönüş" açıklaması ile başlamıştır. Bu açıklamanın ardından İKDP; İran'ın batısında, silahlı eylemlerine yeniden girişmiştir. İKDP, silahlı mücadeleye dönüş kararı ile askerî etkinliklerine ve eleman kazanma faaliyetlerine odaklanmıştır. Bu süreç, günümüzde etkisini devam ettirmekte ve İKDP, İran'ın batısında silahlı eylemlilik hâlini sürdürmektedir.

3.2. Liderlik

İKDP'de liderlik, tarihsel süreç içerisinde üç farklı biçimde ve nitelikte kendisini göstermiştir. Bunlar; kurucu liderlik, geçiş dönemi liderliği ve dönüştürücü liderliktir. İKDP tarihi boyunca liderlik konumunda bulunan isimler, örgüte farklı düzeylerde etki etmiş ve farklı işlevlere sahip olmuştur. Bu etki ve işlevlerden ilki, Kadı Muhammed'de somutlaşan kurucu liderliktir. Kadı Muhammed¹, 1945 yılında KJK hareketini bir örgütsel yapıya dönüştürerek öncelikle yapısal düzeyde bir kuruculuk niteliğine sahip olmuştur. Bununla birlikte İKDP'nin ideolojik çizgisi ile örgütün ana söylem ve hedeflerinin belirleniminde de Kadı Muhammed'in kurucu liderlik niteliği öne çıkmaktadır. İKDP tarihindeki ikinci liderlik tipi ise geçiş süreci liderliğidir. İKDP, kurulduğu günden bugüne pek çok kaotik süreçten geçmiştir. Bu süreçler zaman zaman örgüt yapısının tamamen dağılmasına yol açabilecek nitelikte olmuştur. Bu dönemlerde, örgüt yapısının korunmasını sağlayan fakat örgütün ideolojik veya ilkesel yönelimlerinde de etki yaratmayan liderler kendisini göstermiştir. 1950'li yılların başında Ahmet Tefik bu profile uygun bir liderlik sergilemiştir. Her ne kadar örgütün ideolojik çizgi açısından daha sağ bir kimlik kazanması çabasında bulunsada Tefik bu çabalarında yetersiz kalmış ve yalnızca Mahabad Cumhuriyeti'nin yıkılması sonucu sarsılan örgüt yapısının korunmasını temin edebilmiştir. Benzer şekilde, 1992'de suikast sonucu hayatını kaybeden Sadık Şerefkendi de Abdurrahman Kasımlı sonrası örgüt yapısının korunmasını sağlamış; Şerefkendi sonrasında ise kısa bir süre Abdullah Hasanzade liderliğinin ardından Mustafa Hicri, bu misyonu üstlenerek örgütü bugüne taşımıştır.

İKDP tarihindeki üçüncü ve son liderlik tipi ve profili ise dönüştürücü liderliktir. Bu profile, örgütün ana ilkeleri ve kuruluş normları sabit kalmakla birlikte ideolojik çizgi, örgütsel strateji ve hedefler konusunda radikal bir değişim gözlemlenmektedir. Bu durumun örneği, İKDP açısından Kasımlı'da kendisini göstermektedir. Kasımlı, örgüt lideri olarak seçildiği 1973 yılından itibaren İKDP'de büyük bir dönüşüm süreci başlatmıştır. Bu süreç, örgütün ideolojik yönelimi ve söylemleri ile birlikte birtakım stratejik dönüşümleri ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda, dönüştürücü lider olarak Kasımlı, örgütün "ikinci kurucusu" imajını taşımış; örgüt kimliği ile kişiliğini özdeşleştirmeyi başarabilen bir lider konumunda olmuştur.

¹ Kadı Muhammed, Türkçe literatürde Gazi Muhammed şeklinde de anılabilmektedir.

3.3. İdeoloji

İKDP'nin kuruluşunda etkili olan ilkeler, örgütün öncel hareketi olan KJK hareketi ile şekillenmeye başlamıştır. KJK hareketi, 1942 yılından itibaren etnik kimlik haklarının korunması ve etnik grubun sosyal ve ekonomik düzeyde geliştirilmesini esas alan milliyetçi bir yönelimi yansıtmıştır (Kasımlı, 2013, s. 47). Bu yönelimin sınırları, hareketin yayın organı niteliğindeki *Niştiman* gazetesinde kendisini gösteren ideolojik tartışmalar ile daha belirgin bir hâle gelmiştir. Bunun ardından, 1945 yılında kuruluşu ilan edilen İKDP, belirginleşmiş olan bu ideolojik sınırları ve söylemleri baz alan bir kuruluş bildirgesi yayımlamıştır. 1945 yılında yayımlanan İKDP kuruluş bildirgesinde şu maddeler yer almıştır (Koochi-Kamali, 2003, s. 106):

1. Kürtler, kendi iç işlerinde ve öz yönetimlerinde bağımsız olmalı; İran sınırları içerisinde bir bölgede bu durum oluşturulmalıdır.

2. Kürtçe eğitim ve idari işlerde Kürtçenin kullanımı serbest olmalıdır.

3. İdareciler muhakkak yerel halk tarafından seçilmelidir.

4. Kürdistan Vilayet Meclisi, halk tarafından anayasaya uygun biçimde seçmeli ve tüm idari tasarrufları denetleme yetkisine sahip olmalıdır.

5. Çiftçiler, köylüler ve toprak sahipleri arasındaki ihtilaflar çözüme kavuşturulacak ve bu noktada statüler yeniden tanımlanacaktır.

6. KDP, Azerbaycan bölgesinde yaşayan başta Azerbaycan Türkleri olmak üzere tüm halklarla kardeşlik ilişkisi geliştirecektir.

7. İKDP, Kürdistan'da ekonomik, kültürel ve sosyal gelişim için mücadele edecek; ekonomik ve sosyal refahın korunması adına tarım, eğitim ve sağlıkta gelişim için çaba harcayacaktır.

8. İKDP, İran'daki tüm halkların refahını ve özgürlük girişimlerini destekleyecektir.

İKDP, Mahabad Cumhuriyeti'nin yıkılmasının ardından yaşadığı örgütsel kaos sürecinde, sahip olduğu ana ideolojik ilkeleri (Kürt etnik kimlik hakları, federalizm, demokrasi) korumakla birlikte Tudeh Partisi şemsiyesi altında faaliyet göstermeye başlaması dolayısıyla sol bir çizgiye yönelmiştir. Bu süreçte, örgütün ana ideolojik ilkeleri ve hedefleri, sağ-milliyetçi bir çerçevede değerlendirilmek yerine self-determinasyon hakkı, eşitlik ve sosyal adalet gibi daha çok sol terminolojiyi yansıtan söylemlerle kendisini göstermiştir. Bu durum, 1950'li yılların başlarından itibaren örgüt içinde oluşan tepkiler ile bir değişim ortamının meydana gelmesine de zemin oluşturmuştur. Tevfik'in İKDP liderliği ile bu değişim, açık bir biçimde gözlemlenmeye başlanmıştır.

Tevfik'in, Barzani Hareketi'nin büyük desteği ile İKDP liderliğini üstlenmesi, İKDP'nin ideolojik çizgisinde büyük bir sapmayı ortaya çıkarmıştır (Monazzami, 2011, s. 39). İKDP içinde Tudeh Partisi ve sol etkinin sınırlandırılmasına yönelik arzunun temsilcisi olarak liderlik konumuna gelen Tevfik, bu arzunun karşılanması adına örgütün ilke ve söylemlerine sağ-geleneksel milliyetçilik öğelerini eklemiştir (Hassaniyan, 2021, s. 63). Barzani Hareketi'ne benzer biçimde Tevfik, İKDP'nin; etnik milliyetçiliğe dayalı, Kürt halkının refahını ve ekonomik gelişmişliğini önceleyen, toprak sahipleri ve burjuvazi ile çatışma içine girmeyen ve dolayısıyla feodal yapıya yönelik net bir karşıt tutum benimsemeyen bir çizgiye yönelmesini sağlamıştır. Böylelikle 1960'lı yılların başlangıcına kadar İKDP, âdeta Barzani Hareketi'nin İran kolu niteliğinde bir görünüm sunmuş; örgütün sağ-geleneksel milliyetçiliğe dayalı ideolojik çizgisi belirgin bir hâl almaya başlamıştır.

1960'lı yılların başlangıcı, Tevfik liderliğinde sağ-geleneksel milliyetçi çizgideki İKDP'nin, uluslararası konjonktürden ideolojik açıdan etkilenmeye başladığı dönemi ifade etmektedir. Bu dönemde, uluslararası alanda büyük bir prestij ve etkinlik kazanan sol, antikolonyal ve etnik-

ayrılıkçı hareketler; doğal bir biçimde İKDP'yi de etkilemiştir. Bu bağlamda öncelikle İKDP'nin sağ-geleneksel milliyetçi anlayışının; örgütü pasifizasyona sürüklediği yönündeki tepkiler sonucunda, bir strateji ve ideolojik çizgi değişiminin izleri belirmeye başlamıştır. Özellikle 1963 yılında sol ideoloji ve silahlı mücadele söylemine yönelik iddiaları ile kendisini gösteren örgüt içi Devrimci Komite fraksiyonu, 1964 yılında örgütün 2. kongresinde etkisini göstermiştir. Bu kongre sonucunda alınan kararlar ve Parti programında örgütün, sağ-geleneksel milliyetçilikten self-determinasyon hakkına; sosyal adalet, federalizm, burjuvazi ve feodal yapı karşıtlığını söylemselleştiren bir anlayışa evrildiğini göstermiştir. Bunun sonucunda İKDP, uluslararası konjonktürün getirdiği sol dalga ve silahlı mücadele stratejisinin gördüğü büyük ilginin bir eseri olarak daha dinamik bir örgüt niteliğine kavuşmaya başlamış; örgüte katılımlar artarken silahlı eylemler de artış görülmüştür (Vali, 2020, s. 103-115).

1964 yılında, Devrimci Komite fraksiyonunun tepkileri ve iddiaları sonucunda dönüşmeye başlayan ideolojik çizgi, İKDP Lideri Tevfik'in liderliğinin de sorgulanmaya başlandığına işaret etmiştir. Özellikle Barzani Hareketi ile İran Şahı arasındaki yakın ilişki ve Tevfik'in Barzani Hareketi'nden aldığı yoğun destek, örgüt içerisinde ciddi bir sapma olarak değerlendirilerek Tevfik üzerinde oluşan baskıyı artırmıştır. İdeolojik yönelim açısından ciddi bir baskı ile karşı karşıya kalan Tevfik, buna ek olarak Barzani Hareketi ile ilişkisi bağlamında da büyük bir tepkiselliğin hedefi hâline gelmiştir.

Bu durum, örgüt içindeki hoşnutsuzluğun gelişmesine yol açmış ve örgütün 3. kongresine giden yol aralanmıştır. İKDP 3. kongresine giden süreçte, örgüt içerisinde etkinlik ve baskınlık gösteren sol çizgi ve anlayış, kongrede yaşanacak radikal değişimin de habercisi olmuştur. 1973 yılında gerçekleştirilen 3. kongre ile Tevfik'in tasfiyesi ve Kasımlı'nun liderliği, İKDP tarihinde yeni bir dönemi başlatmıştır. Kasımlı'nun liderliği, örgütte radikal dönüşümleri ortaya çıkarmıştır.

1950'li yıllarda eğitim için bulunduğu Prag'da Sovyetler Birliği'nin müdahalesine ve gösterilere tanıklık eden Kasımlı'nun zihninde; sosyalizmin sert, katı ve baskıcı imgesi yerine daha ılımlı ve demokratik bir anlayış idealinin ilk izleri belirmeye başlamıştır (Koohi-Kamali, 2003, s. 142). Bu durum, ilerleyen yıllarda Kasımlı'nun İKDP liderliği sırasında somutlaşmaya başlamış ve Kasımlı, zihnindeki sosyalizm tasavvurunu İKDP'nin ana ideolojik ilkeleri ile birleştirmiştir. Kasımlı, her şeyden önce İKDP'nin kuruluş ilkeleri olan federalizm, etnik hakların korunması ve Kürt halkının yaşam standartlarının yükseltilmesi gibi ilkelere bağlılığını sürdürmüştür. Fakat bununla birlikte demokratik anlayışın, örgüt içinden tüm İran'a ve diğer ülkelere yönelik olarak savunulması gereken bir siyasal duruş olduğunu savunmuştur. Kasımlı'nun bu tasavvuru, kendisiyle birlikte anılacak olan "demokratik sosyalizm" anlayışı olarak tanımlanmıştır. Bu anlayış; sosyal adalet, sosyal demokrasi, özerklik ve self-determinasyon ile örgüt içi demokrasi öğelerinden meydana gelmektedir (Monazzami, 2011, s. 34). Silahlı mücadele stratejisi ise şartların gerektirdiği ölçüde (baskı ve zulmün varlığı, özgürlük arayışı vb.) başvurulabilecek bir yöntem olarak görülmüştür. Kasımlı, tüm İran'da geçerli olması gereken sosyal adalet ve sosyal demokrasiye vurgu yapmış; federalizm ve self-determinasyonun tüm halklar için ana ilkeler olarak benimsenmesini savunmuş ve örgüt içinde baskınlığın değil, tartışma ve fikir beyanının gerekliliğine inanmıştır. Bu anlayış öğeleri Kasımlı'nun liderliği ile birlikte "Kürdistan'a Özerklik, İran'a Demokrasi" söyleminin, örgütün ana söylemi olarak yerleşmeye başlamasını sağlamıştır (Koohi-Kamali, 2003, s. 176-177). Bu bağlamda Kasımlı, o dönem uluslararası ortamda benzer hareketleri ideolojik açıdan domine eden Marksizm, Leninizm, Stalinizm ve Maoizm doktrinlerinin her biriyle farklılaşan ve İKDP'ye özgü bir sol anlayışı hâkim kılmaya çalışmıştır (Vali, 2020, s. 125). Kasımlı'nun 3. kongreye dair görüşleri bu durumu ortaya koymaktadır:

3. kongremiz öncesinde, önümüzde 4 temel görev bulunmaktaydı. Birincisi, Partide ideolojik ve yapısal birliğin sağlanması; ikincisi, Parti tüzüğü'nün tüm organlarca uygulanması; üçüncüsü, Parti organlarının güçlendirilmesi ile silahlı ve ideolojik biçimde Şah rejimine karşı mücadele edebilecek devrimci bir örgüt yapısına kavuşulması; dördüncüsü ise İran'da faaliyet gösteren diğer yurtsever örgütlerle temasa geçmek ve mücadelemizi uluslararası kamuoyuna anlatabilmektir (Kasımlı, 1980, s. 122). Bugün itibarıyla önümüzde bulunan görevler ise

şunlardır:

- *İdeolojik ve yapısal birliğin tesisi ve korunması*
- *Amaçlarımızın ve kimliğimizin Kürt halkına ve kitlelere ulaştırılması*
- *Tehlikelere karşı dayanıklı ve dinamik bir mücadeleyi yürütebilecek olan organların oluşturulması*
- *Uzun devrimci savaşı sabırla yürütecek kadroların inşası*
- *Yalnızca köylerin merkez alındığı değil; köy ve şehirlerin aynı anda gerilla savaşının alanı olacağı bir strateji yaratılması (Kasımlı, 1980, s. 133-137).*

Devrim sürecinin 1979 yılında başarıya ulaşması ve İslam Devrimi'nin gerçekleşmesi, Kasımlı önderliğindeki İKDP açısından örgütsel hedeflerine ulaşma sürecinin başlangıcı olarak değerlendirmiştir. Bu dönemde oluşan güvenlik boşluğu sürecinde, İKDP'nin etkin olduğu bölgelerde askerî alanlar ve şehir merkezlerinin pek çoğu ele geçirilmiş; nispi bir alan kontrolü sağlanmıştır. Bununla birlikte aynı dönemde, İKDP'yi uzlaşmaya yatkın bir aktör olarak algılayan İslam Devrimi temsilcileri, örgüt ile görüşmelere başlamıştır. Bu süreçte Kasımlı ve Sünni din adamı Şeyh İzzeddin Hüseyini'nin liderliğinde oluşturulan Kürt Halk Konseyi, bu görüşmeleri yürütme görevini üstlenmiştir (Ghaderi-Mameli, 2007, s. 253). Büyük oranda İKDP'nin anlayışı ve hedeflerinin geçerli olduğu bu yapının açıkladığı talepler listesi, İKDP'nin ilkeleri ile paralellik göstermiştir (Koohi-Kamali, 2003, s. 144):

1. Kürdistan bölgesinin sınırları, Kürt halkı tarafından belirlenecek ve bu belirlenimde tarihsel, ekonomik, kültürel ve coğrafi koşullar göz önüne alınacaktır.
2. Savunma, dış ilişkiler ve makro ekonomik düzeyde Kürdistan, merkezî yönetime tabi olacaktır. İran Merkez Bankasının para birimi üzerinde yetkisi ve otoritesi tanınacaktır.
3. Kürdistan özerk bölgesinde bir parlamento oluşturulacak ve bu parlamentonun üyeleri yerel halk tarafından seçilecektir. Bu kurum, özerk bölgedeki en yüksek organ olacaktır.
4. Tüm idari faaliyetler yerel düzeyde yönetilecektir.
5. İran ulusal ordusuna tabiiyet sürdürülecek, kolluk güçleri yerel otoriteye bağlı olacaktır.
6. Kürdistan özerk bölgesinde Kürtçe resmî dil ve eğitim dili olacaktır. Farsça da resmî dil olarak varlığını sürdürecektir.
7. Kürdistan bölgesinde yaşayan tüm halklar eşit haklara sahip olacak; dil, kültür ve yaşam tarzı konusunda hiçbir kısıtlamaya maruz kalmayacaktır.
8. İfade ve basın özgürlüğü teminat altına alınacak, örgütlenme ve ticari faaliyetler üzerinde hiçbir baskı olmayacaktır.

Devrim sonrasında Kürt Halk Konseyi aracılığıyla sunulan talepler listesi ve İran Kürdistan Özerklik Planı, İslam Devrimi sonrasında da Kasımlı'nun 1973 yılından itibaren inşa etmeye çalıştığı ideolojik vizyonun pekişerek sürdürüldüğünü göstermektedir. Bu bağlamda Kasımlı'nun; İKDP'ye örgütsel karakterini yeniden kazandıran, örgütün ana ideolojik vizyonunu ve bu vizyonunun sınırlarını belirleyen dönüştürücü bir lider olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira Kasımlı'nun suikast sonucu hayatını kaybetmesinin ardından Şerefkendi ve hâlihazırda liderlik konumunda bulunan Hicri dönemlerinde örgüt, Kasımlı'nun inşa ettiği ideolojik vizyonu takip etmiştir.

İKDP, bugün itibarıyla Kasımlı Dönemi'nden beri inşa edilmiş olan ideolojik vizyonu sürdürmekte; demokratik sosyalizm ve federalizmi ana ilkeler olarak benimsemektedir. Fakat bu çerçevede örgütün, 1945'ten itibaren ideolojik çizgisine yön veren farklı ideolojik unsurların bileşiminden söz etmek de mümkündür. Buna göre İKDP'nin ideolojik vizyonu düzleminde; tarihsel bir anlatı olarak Mahabad Cumhuriyeti, 1950 ve 1960'lı yıllarda etkili olan muhafazakâr milliyetçilik, sol ideoloji, federalizm ve demokrasi öğeleri yer almaktadır. Örgüt, argümanlar bazında ise birkaç farklı unsuru ön plana çıkarmaktadır.

3.4. Örgütsel Yapı

İKDP, örgütsel hiyerarşi bağlamında merkezîyetçi anlayışı esas alan bir yapılanma biçimine sahiptir. Bu yapılanma biçiminde örgütün ana ve yüksek karar organları, alt birimler ve organlar üzerinde mutlak bir belirleyiciliğe sahiptir. Bu yapı, örgüt tarafından "demokratik merkezîyetçilik" olarak tanımlanmaktadır (PDKI, 2018). Yüksek karar organlarından alt birimlere yönelik talimatlar doğrultusunda örgüt yapısı işlerlik kazanmaktadır. İKDP, bu bağlamda incelendiğinde en yüksek organı olarak İKDP kongresi kendisini göstermektedir. 4 yılda bir gerçekleştirilen kongrelerde, 25 daimî ve 10 geçici üyesi bulunan merkez komite oluşturulmaktadır (PDKI, 2000). Merkez komite; örgüt kongrelerinde alınan ideolojik ve stratejik kararları uygulama, örgütün mali stratejisini belirleme, örgüt içi koordinasyonun sağlanması görevleri ile yükümlüdür.

Bununla birlikte merkez komite tarafından belirlenen, 7 kişiden oluşan ve başkanlığını örgütün genel sekreterinin yaptığı siyasi büro ise merkez komite karar ve talimatlarının uygulanması ile yükümlüdür. Bu yönüyle siyasi büro, merkez komiteye bağlı bir idari ve icracı organ niteliğindedir. Merkez yapılanmasının yanı sıra İKDP, kırsal alanlar ve şehirlerde de yapılanmaya sahiptir. Bu bağlamda köy, ilçe, şehir ve bölge komitelerine bağlı olmak üzere 3 kişiden az olmayan hücreler, merkez komite talimatları doğrultusunda faaliyet gösteren; kırsal alan ve şehir yapılanmasını oluşturan unsurlar olarak faaliyet göstermektedir (PDKI, 2018, s. 10). Son olarak İKDP ile iltisaklı yapılar olan "Demokrat Gençlik Birliği" (Lawan), "Demokrat Kadın Birliği" ve "Demokrat Öğrenci Birliği" yapılarına da örgütsel yapı bileşenleri arasında yer vermek mümkündür.

İKDP'nin söz konusu örgütsel yapısı çerçevesinde 3 farklı insan kaynağı ve eleman tipi mevcuttur. Bu unsurlar; üyeler, sempatizanlar ve dostlar olarak tasnif edilmektedir (PDKI, 2000). Buna göre üyeler; örgüt yapısına bağlı, görev ve sorumlulukları bulunan, 3-11 kişi arasındaki hücre yapılarında faaliyet gösteren kişileri ifade etmektedir (DIS, 2013, s. 26). İkinci olarak sempatizanlar, örgüt yapısına doğrudan bağlılıkları bulunmayan, görev ve sorumluluklara sahip olmamakla birlikte özellikle propaganda faaliyetleri ve sivil toplum faaliyetlerinde bulunan kişileri ifade ederken üçüncü unsur olan "dostlar" ise örgüt ile herhangi bir bağı bulunmayan fakat örgüte siyasi veya finansal destek sağlayan kişileri ifade etmektedir (DIS, 2013, s. 26). Benzer biçimde, örgütün kendi kaynaklarında yer bulduğu şekilde 3 ana finansal kaynak söz konusudur. Bu kaynaklar doğrudan ve dolaylı biçimlerde örgüte gelir sağlamaktadır. Örgüte göre bu kaynaklar üye aidatları, örgüte bağlı kurum ve kuruluşların gelirleri; örgüt üyelerinin, sempatizan veya "dostların" bağışlarından oluşmaktadır (PDKI, 2018, s. 11). Bu kaynaklar arasında özellikle örgüte bağlı kurum ve kuruluşların (Lawan, Demokrat Kadın, Demokrat Öğrenci Birlikleri vb.) Avrupa ülkelerinde gerçekleştirdikleri organizasyonlar önemli bir yer tutmaktadır.

Örgütün silahlı kanadı "Peşmergeler" olarak adlandırılmakta; silahlı kanat yapılanması ise "Peşmerge Komutanlığı" biçiminde tanımlanmaktadır. Örgütün silahlı kanat eğitim merkezleri ve konuşlanması, Irak'ın kuzeyinde ve özellikle Köysancak bölgesinde bulunmaktadır. Silahlı kanat yapılanması; 15 kişiden oluşan timler, 50-60 kişiden oluşan takımlar ve 180-240 kişiden oluşan bölüklerden meydana gelmektedir (Landinfo, 2020). Bunun yanı sıra 2016 yılında örgütün yeniden silahlı eylemlere başlamasıyla birlikte "Zagros Kartalları" isimli bir grup, örgüt adına eylemler gerçekleştirmeye başlamış; "intikam ve cezalandırma eylemleri" olarak adlandırılan bu eylemleri

İKDP üstlenmemiş ve bu grubun örgütle bağının olmadığını açıklamıştır (Landinfo, 2017, s. 6). Fakat bu yapı, söz konusu eylemlerini sürdürmüş; İKDP, bu yapının gerçekleştirdiği eylemlerle “inkâr edilebilirlik” ve “şok saldırılar” stratejisini uygulamıştır.

Örgüte katılım süreçleri 6 aylık bir periyodu kapsamaktadır. Bu süre zarfında örgüt, potansiyel militan hakkında bir örgütsel güvenlik soruşturması gerçekleştirmekte ve “Pezireş” adı verilen bu sürecin sonunda, şahsın örgüte katılıp katılmayacağına karar verilmektedir (Ghazanjani 2020, s. 127). Şahsın örgüte kabul edilmesinin ardından Sakkiz ve Piranşehir yakınlarındaki kamplara sevk edilmekte ve bu kamplardan Irak Köysancak’taki örgüt merkezine yönlendirilmektedir. Militan adayı, burada ideolojik ve temel askerî eğitim görmekte; eğitim sonucunda militan, görev alacağı alanda (basın yayın, askerî kanat, siyasi faaliyetler, dış ilişkiler vb.) faaliyetlerine başlamaktadır (DIS, 2013, s. 31-34).

Diğer yandan İKDP, faaliyet ve eylem alanları açısından ele alındığında pek çok farklı şehir ve bölgede etkinlik gösteren bir örgüt olarak konumlanmaktadır. Buna göre İKDP, İslam Devrimi öncesinde ve sonrasında; Merivan, Urmiye, Sakkiz, Mahabad, Piranşehir, Senendec, Bukan, Serdeşt ve Bane şehirlerinde etkinlik sağlamıştır. Bu şehirler ve özellikle söz konusu şehirlere bağlı kırsal alanlar, örgütün ana faaliyet ve eylem alanları olarak gözlemlenmektedir. İKDP; bu bölgelerde kitle çalışmaları, propaganda ve eleman kazanma gibi siyasal alan faaliyetleri yürütürken aynı zamanda, kırsal alanlarda silahlı eylemler de gerçekleştirmektedir (Landinfo, 2017, s. 4). Örgüt bu eylemlerinde; Devrim Muhafızları Ordusu mensupları, sınır muhafızları, polis güçleri, Besic Teşkilatı mensupları ile söz konusu kurumların binalarını, üslerini ve ilgili kişilerin aile üyelerini hedef alabilmektedir (Landinfo, 2017, s. 4).

İKDP’nin silahlı kanat faaliyetleri ve eylemleri, 1990’lı yıllar boyunca örgütün silahlı mücadeleyi askıya alması dolayısıyla nispi olarak düşük bir seyir izlemiştir. 2000’li yılların başlangıcı ile birlikte örgüt, silahlı eylemlerinde münferit olarak daha aktif bir pozisyon almaya başlamış fakat genel strateji bağlamında eylemsizlik tutumunu büyük ölçüde devam ettirmiştir. Bu durum, 2016 yılının başında değişim göstermiş; örgüt bu tarihte ilan ettiği “silahlı mücadeleye dönüş” ve “Rasan” (Uyanış/Ayaklanma) stratejisi ile birlikte silahlı eylemlerini yoğunlaştırmaya başlamıştır (Stansfield ve Hassaniyan, 2022). Bu süreç; İKDP’nin, uzun yıllar boyunca silahlı eylem stratejisindeki pasif konumu dolayısıyla eleman temininde yaşadığı sorun ve yoksunluk durumunun da değişmesini sağlamıştır.

İKDP, İslam Devrimi öncesinde, 1980’li yıllarda geniş bir toplumsal tabana ve halk desteğine sahipken 1990’lı yıllarda, Kasımlı ve Şerefkendi suikastları ve ardından yaşanan liderlik sorunları ile örgütün silahlı mücadeleyi askıya alması, halk desteğinde ciddi bir kayıp yaratmıştır. Fakat 2000’li yıllarla birlikte özellikle PJAK’ın kuruluşu; eylem ve faaliyetleri, İKDP’nin ciddi bir meydan okuma ile karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. PJAK’ın, İKDP’nin tarihsel olarak etkin olduğu alanlarda faaliyetlerini yoğunlaştırması; İKDP’nin “Sünni-geleneksel Kürt milliyetçiliği” ile özdeşleştirilerek gerici bir yapı olarak sunulması ve özellikle Şii Kürtlerin etnik kimlik temelinde etkilenmeye çalışılması, İKDP tarafından risk ve tehdit olarak algılanmıştır (Hassaniyan, 2021, s. 170-180). Buna karşın İKDP silahlı eylem stratejisini yeniden yoğunlaştırmış, siyasal faaliyetlerini artırmış ve bu doğrultuda eleman kazanma sürecine odaklanmıştır.

Ghazanjani (2020), 740 İKDP militanı ile yaptığı görüşme sonucunda elde ettiği verilerle söz konusu eleman kazanma sürecinin arka planına dair önemli sonuçlar ortaya koymuştur. Bu verilere göre bireylerin İKDP’ye katılım faktörleri sırasıyla; (1) aile sorunları, (2) akrabalık ve sosyal çevre etkisi, (3) işsizlik ve sosyoekonomik sorunlar, (4) değer ve statü arayışı, (5) propaganda etkisi, (6) gözaltı veya tutukluluk tecrübesi olarak tasnif etmiştir. Buna göre bireyler, aile içinde özellikle ebeveynlerle yaşanan çatışma ve sorunlar dolayısıyla ve aynı zamanda, İKDP militanı veya sempatizanı olan aile ve sosyal çevre üyelerinin etkisiyle örgüte katılım gösterebilmektedir. İkinci olarak İKDP’ye katılımlarda işsizlik ve sosyoekonomik sorunlar önemli bir yer tutmakta; bununla birlikte değer ve statü arayışı da bu faktörlerle tamamlayıcılık ilişkisine sahip olmaktadır. Son olarak özellikle gençlerin İKDP’ye yönelimlerinde propaganda

faaliyetlerinin, yayınların veya sempatanlar aracılığıyla gerçekleştirilen yatay propaganda çalışmalarının etkisi gözlemlenebilmekte; bununla birlikte İKDP sempatanlığı sebebiyle gözaltı veya tutukluluk tecrübesi yaşayan bireyler, kötü muamele veya hapisanede radikalleşme sebebiyle bu sürecin ardından örgüte katılabilmektedir.

4. Sonuç: İran Kürt Siyasi Hareketi ve İKDP'nin Geleceği

İran'ın iç güvenlik tehditleri algılamasında ilk sıralarda yer alan etnik-ayrılıkçı hareketler, tarihsel bağlamda ele alındığında, İKDP "örgütlü öncülük" niteliğiyle ön plana çıkmaktadır. 1945 yılından itibaren İran'da Kürt siyasi hareketinin öncüsü ve taşıyıcısı konumunda olan İKDP, bu niteliğinin yanı sıra İran stratejik kültürü ve güvenlik algılaması açısından birkaç farklı tecrübe ve örneği de temsil etmektedir. Bu örneklerden ilki; İKDP'nin, İran'da dış destek etkisiyle etnik-ayrılıkçı hareketlerin etkinlik ve başarı elde etme potansiyeli çerçevesinde sahip olduğu tarihsel tecrübedir. 1946 yılında Sovyetler Birliği'nin desteği ile İKDP öncülüğünde ilan edilen Mahabad Cumhuriyeti, bu durumun somut karşılığı niteliğindedir.

İkinci olarak Mahabad Cumhuriyeti deneyimi ile de ilişkili biçimde İKDP, İran'da otorite ve güvenlik boşluğunun yaratabileceği etkilerin en net biçimde gözlemlenebildiği bir örneği de temsil etmiştir. Bu durum, Mahabad Cumhuriyeti döneminde İran'da yaşanan otorite boşluğu ve 1979-1980 döneminde İran'ın Batı Azerbaycan ve Kürdistan illerinde İKDP'nin de etkin şekilde ön plana çıktığı ayaklanma hareketleri sürecinde kendisini göstermiştir. Son olarak İKDP, İran açısından sınır güvenliği adına en önemli tehditlerden birini oluşturmaktadır. İKDP'nin; İran- Irak sınırında bulunan konuşlanma ve sızma alanları, bu alanların kullanılması yoluyla gerçekleştirilen kaçakçılık faaliyetleri ve silahlı eylemler, İran için ciddi bir güvenlik sorunu olarak algılanmaktadır.

İran'ın tehdit algılamaları bağlamında İKDP'nin bugün itibarıyla taşıdığı nitelikler değerlendirildiğinde ilk olarak dış destek-etnik ayrılıkçılık ilişkisi üzerine odaklanıldığı görülebilmektedir. Bu çerçevede, İran'ın resmî güvenlik söyleminde, genel olarak Kürt ayrılıkçı gruplar spesifik olarak ise İKDP; ABD ve İsrail'in, İran'ın siyasi birliği ve toprak bütünlüğüne zarar verme hedefinin aracı olarak konumlanmaktadır (Nasri ve Rezaie, 2020). Diğer yandan, İKDP'nin konuşlanma alanı olarak kullandığı İKBY'nin ABD ve İsrail ile ilişkileri de yine bu kapsamda değerlendirilebilmektedir. Buna göre İKBY üzerindeki ABD-İsrail etkisi, dolaylı biçimde İKDP'ye yönelik destek potansiyeli ve İran'ın güvenliğine yönelik tehdit olarak algılanabilmekte; bununla birlikte İKBY'nin Kürt siyasi hareketi bağlamında ortaya koyduğu ideolojik tutumun ve hatta bağımsızlık eğiliminin, İKDP ve İran Kürtleri için ilham kaynağına dönüşme riski de bu durumu pekiştirmektedir (Heydari vd., 2020).

Söz konusu unsurlara ek olarak İran'ın Batı Azerbaycan ve Kürdistan bölgelerinde özellikle son yıllarda toplumsal yaşamı ciddi biçimde etkileyen ekonomik sorunlar da İran açısından İKDP'nin arz ettiği tehdit düzeyini artırmaktadır. Yoksulluk, işsizlik; kalkınma, refah ve çevre sorunlarının yerel halkı azami düzeyde etkilediği söz konusu bölgelerde, İKDP'nin geniş bir propaganda zemini bulması; bu sorunlar temelinde "yoksun bırakılma" ile "etnik ayrımcılık" temaları doğrultusunda uygulanan propaganda faaliyetleri, örgütün kitle hareketleri yaratabilme potansiyelini yoğunlaştırdığı gibi aynı zamanda örgüte katılımları da artırabilmektedir. Sosyoekonomik sorunlar temelinde ortaya çıkan bu siyasallaşma ve siyasal şiddete yönelim durumuna karşın İran, tarihsel tecrübelerin de etkisiyle semptomatik çözüm yollarına başvurarak İKDP'ye yönelik askerî operasyonlar, Batı Azerbaycan ve Kürdistan illerinde istihbarat ve güvenlik ağının genişletilmesi gibi bir dizi karşı tedbiri uygulamaktadır. Bu uygulamalar, İKDP'nin örgütsel açıdan darbe almasını ve dönemsel olarak zayıflamasını sağlarken bireylerin İKDP'ye yönelim faktörlerinin başında gelen ekonomik sorunların; işsizlik, yoksulluk ve bölgesel kalkınma sorunlarının kendisini yeniden üreten sorunlar olarak süreklilik göstermesi, İran'ın İKDP tehdidi ve Kürt ayrılıkçılığı ile uzun vadede karşı karşıya kalmaya devam edeceği bir konjonktür yaratmaktadır.

Kaynakça

- Ahmadzadeh, H. ve Stansfield, G. (2010). The Political, Cultural, and Military Re-awakening of the Kurdish Nationalist Movement in Iran. *Middle East Journal*, 64(1), 11-27.
- Ahmedi, İ. (2018). The Stateless and Why Some Gain and Others not: The Case of Iranian Kurdistan, Emel Elif Tugdar, Serhun Al (Ed.), *Comparative Kurdish Politics in the Middle East* içinde (s. 201-235). New York: Palgrave Macmillan.
- DIS. (2013). Iranian Kurds: On Conditions for Iranian Kurdish Parties in Iran and KRI. Copenhagen: Danish Immigration Service.
- Eagleton, W. (1989). *Mahabad Kürt Cumhuriyeti 1946*. M. E. Bozarslan. (Çev.). Almanya: Komkar Yayınları.
- Ghaderi-Mameli, S. (2007). Kurds in the Islamic Republic: A survey. Michel Korinman, John Laughland (Ed.). *Shiapower: Nexttarget Iran?* içinde (s. 251-263). United Kingdom: Vallentine Mitchell& Colorado LTD.
- Ghazanjani, M. (2020). *The Making And Unmaking of Kurdish Ethno-Nationalism in Iran*. Montreal: McGill University.
- Hassaniyan, A. (2021). *Kurdish Politics in Iran: Crossborder Interactions and Mobilisation since 1947*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heydari, G., Azhdari, B. ve Masomi, M. (2020). Kurdish Independence Aspirations and the Strategy of Israel and the United States to Weaken Iran's Territorial Integrity. *International Studies Journal*, 17(65), 87-115.
- Kasımlı, A. (1980). *İran Kürdistanı: İran Kürdistan Demokrat Parti 3. Kongre Belgeleri*. Peka'nin Yayınevi.
- Kasımlı, A. (2013). *Çehl Sal-ı Mübareze der Rah-i Azadi*. İran Kürdistan Demokrat Öğrenciler Birliği Yayını. <https://tinyurl.com/3rpp4uka> [Erişim Tarihi: 23.01.2022].
- Koohi-Kamali, F. (2003). *The Political Development of the Kurds in Iran*. Palgrave Macmillan.
- Landinfo. (2017). *Iran: Increased Kurdish Military Activity in Iran*. <https://tinyurl.com/2p97y6xv> [Erişim Tarihi: 16.01.2022].
- Landinfo. (2020). *PDKI - Democratic Party of Iranian Kurdistan*. <https://tinyurl.com/2p8bsycz> [Erişim Tarihi: 02.01.2022].
- Masarat. (2016). *The Kurdish Democratic Party of Iran Reappears after a 20-year hiatus: Is it a Real or an Imagined Threat to the Islamic Republic?*. Saudi Arabia: King Faisal Center for Research and Islamic Studies (KFCRIS).
- Milburn, F. (2017). *Iranian Kurdish Militias: Terrorist-insurgents, Ethno Freedom Fighters, or Knights on the Regional Chessboard?* ETH Zurich Center for Security Studies.
- Monazzami, A. (2011). *Ghassemlou's Ideas of Democracy and Iranian Kurdish Relations in Contemporary Iran*. University of Troms.
- Nasri, G. ve Rezaie, D. (2020). The Most Significant Threats Against Security of the Islamic Republic of Iran from Kurdistan. *Interdisciplinary Studies on Strategic Knowledge*, 9(37), 168-197.
- O'Ballance, E. (1996). *The Kurdish Struggle 1920-1940*. New York: Palgrave Macmillan. PDKI. (2000). Programme. <https://tinyurl.com/2p8ykh5w> [Erişim Tarihi: 11.01.2022].

- PDKI. (2018). Bername ve Esasname. <https://tinyurl.com/y4z4hv42> [Erişim Tarihi: 15.01.2022].
- Saleh, A. (2013). *Ethnic Identity and State in Iran*. New York: Palgrave Macmillan.
- Sharifi, S. (2014). *The Possible Implementation of a Federalist Model and The Kurdish Claims to Self-Determination: A Comparative Study of Iran and Turkey*. Stellenbosch University.
- Stansfield, G. ve Hassaniyan, A. (2022). Kurdish Insurgency in Rojhelat: From Rasan to The Oslo Negotiations. *Middle Eastern Studies*, 58(1), 153-166.
- Vali, A. (2011). *Kurds and State in Iran*. New York: IB Tauris.
- Vali, A. (2020). *The Forgotten Years of Kurdish Nationalism in Iran*. New York: Palgrave Macmillan.
- Veli, A. (2005). *Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Yıldız, K. ve Taysi, T. (2007). *The Kurds in Iran: The Past, Present and Future*. United Kingdom: Pluto Press.